

- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK 1980. *Metaphors we live by*. The University Chicago Press, Chicago.
- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK 1999. *Philosophy in the flesh: the embodied mind and its challenge to western thought*. Basic Books, New York.
- LANGACKER, RONALD W. 1987. *Foundations of cognitive grammar 1*. Stanford University Press, Stanford.
- LANGACKER, RONALD W. 2008. *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford University Press, Oxford.
- SZENDE TAMÁS 1996. *A jelentés alapvonalai*. Corvinus Kiadó, Bp.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2005. *A Cognitive theory of style*. *Metalinguistica* 17. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR – LADÁNYI MÁRIA szerk. 2008. *Tanulmányok a funkcionális nyelvészet köréből*. Általános Nyelvészeti Tanulmányok 22. Akadémiai Kiadó, Bp.

TÁTRAI SZILÁRD

**Borbély Anna – Vančóné Kremmer Ildikó – Hattyár Helga szerk.,
Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák
15. Élőnyelvi konferencia, Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6.**

MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda –
Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar –
Tinta Könyvkiadó, Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra, 2009. 542 lap

„Nyelvideológiák, attitűdök, sztereotípiák” címmel jelent meg a 15. Élőnyelvi konferencia tanulmánykötete az azonos című rendezvényt követően 2009-ben a Tinta Könyvkiadó gondozásában. A 2008. szeptember 4–6. között lezajló eseménynek Párkány városa adott otthont. A nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák köré szerveződő konferenciát három intézmény szervezte: Budapestről az MTA Nyelvtudományi Intézete, Dunaszerdahelyről a Gramma Nyelvi Iroda és Nyitráról a Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara volt a házigazda. A konferencia központi témájához változatos nézőpontból közelítettek az előadók: a határon túli és magyarországi műhelyek, alkotóközösségek mutakozhattak be, ismertethették a központi témához kapcsolódó kutatási területük legfrissebb eredményeit. A magyarországi, felvidéki, romániai, vajdasági és kárpátaljai kutatási eredmények bemutatása mellett a tengeren túli nyelvpolitika, a finnországi magyarok és három finnugor közösség nyelvi helyzetéről szóló tanulmány, valamint identitással, kódváltás-jelenségekkel és diglossziakutatással kapcsolatos vizsgálatok bemutatása is szerepel a kötetben. Szó esik a határtalanítás-program legújabb fejleményeiről is, valamint két műhely is bemutatkozási lehetőséget kapott a konferencián: Az egyik a frissen megalakult Imre Samu Nyelvi Intézet, mely az örvidéki (Auszttria), a muravidéki (szlovéniai) és a drávaszögi (horvátországi) kiségiók magyar nyelvvel foglalkozik; a másik a Szegedi Tudományegyetem LINEE projektje, amely 9 európai egyetem alkalmazott nyelvészeti kutatócsoportjának soknyelvűség kutatási együttműködésére épül. A kötetet részletes és hasznos név- és tárgymutató zárja.

A határon túli magyar szókincs feltérképezésnek, a Termini magyar-

magyar adatbázisba bekerülő szavak kutatómódszertanának műhelytitkaiba enged bepillantást LANSTYÁK ISTVÁN, BENŐ ATTILA, KOLLÁTH ANNA és SZOTÁK SZILVIA tanulmánya. LANSTYÁK ISTVÁN a Termini stílusminősítési rendszerének kidolgozási elveit, nehézségeit mutatja be, annak hasonló és eltérő megoldásait az ÉKsz.-ben alkalmazott minősítési rendszertől. A dialektális, a regiszterbeli, a stílusváltozati és időbeliség dimenzióján túl az adatbázisban a gyakorisági mutatók is helyet kapnak, melyeket kérdőíves felméréssel igazolnak a kutatók. Ezen kérdőíves felmérések muravidéki, illetve örvidéki tanulságairól, a terepmunkáról KOLLÁTH ANNA és SZOTÁK SZILVIA szólnak. BENŐ ATTILA a kisebbségi magyar nyelvváltozatokban elterjedt idegen szók és kölcsönszók magyarországi nyelvhasználatától eltérő jelentéseit vizsgálja. Így államnyelvi hatásra jelentésbővülés, jelentésgyarapodás figyelhető meg például a *blokk* ('panelház, tömbház' jelentésben is) vagy a *kabinet* ('orvosi rendelő' jelentésben is) szó erdélyi magyar nyelvváltozatokban lejegyzett jelentései esetében, illetve jelentésbeli különbség van például a *katedra* szó magyarországi és erdélyi használata között. A különbségek az államnyelvi, többségi nyelvi szemantikai hatásoként értelmezhetők, de a közhiedelemmel ellentétben a határon túli magyar nyelvváltozatok idegenszó- és kölcsönszórendszere nem különül el élesen a magyarországi nyelvhasználatától, s számos párhuzamos jelenség figyelhető meg a különböző határon túli magyar nyelvváltozatok között.

A „Magyar nyelvváltozatok – nyelvi változók” című fejezetben KONTRA MIKLÓS és BORBÉLY ANNA tanulmánya a BUSZI (Budapesti Szociolingvisztikai Interjú) beszélt nyelvi korpuszát alapul véve foglalkozik a nyelvi előítéletek kérdéskörével. KONTRA MIKLÓS a BUSZI 1988-as, és a BUSZI 2005-ös 2. változatában feltett két azonos kérdés vizsgálatát végzi el: arra keresi a választ, hogy az explicit nyelvi előítéletek milyen grammatikalitási ítéletekkel és szóbeli mondatkiegészítésekkel korrelálnak. Azok a beszélők, akik úgy gondolták, hogy ismeretlen emberek intelligenciáját meg tudják ítélni azok beszéde alapján, főként olyan nyelvi ítéleteket hoztak a tesztben, amely megfelel a kodifikált standardnak. (Mögöttes nyelvi ideológia: a „helyes” beszéd és az intelligencia együtt járnak.) Azok az adatközlők azonban, akik úgy gondolták, hogy szintén a beszédük alapján meg tudják állapítani idegenekről, hogy azok mennyire megbízhatóak vagy becsületesek, kevésbé feleltek meg a kodifikált standard szabályainak a nyelvi értéktételek meghozatalában, melyet a szerző ezen csoport „nyelvi éberségével” magyaráz. BORBÉLY ANNA két morfológiai jelölő minőségét elemzi a BUSZI 2. változatának korpusza alapján, 5 különböző társadalmi csoportból válogatott budapesti adatközlő kvótamintáján. A vizsgálat eredményeként kimutatható, hogy míg a (*nék*) változónak van mind társadalmi csoportot, mind kontextuális stílust jelölő szerepe, addig a *jöttök ~ jösztek* variabilitása csak a kontextuális stílusok közötti különbségek jelölésére mutatható ki. Ez alapján elmondható, hogy a két vizsgált morfológiai változó a nyelvi változók közül (indikátorok, jelölők és sztereotípiák) a jelölők változótipusba sorolható. P. LAKATOS ILONA és T. KÁROLYI MARGIT az északkeleti nyelvjárási régióban végzett panel- és trendvizsgálat eredményeinek egymásra vetítése alapján mutatja be a nyelvjárási beszélők attitűdváltozásait. Vizsgálatuk alapján megállapítható, hogy a nyelvjárásokkal szembeni elfogadó attitűd ma jellemzőbb, mint a korábbi szégyenlő-önfeladó, a nyelvjárási jelenségek vállalása általánosabbá vált. GYURICZÁNÉ BAZSIKA ENIKŐ is egy nyelvjárási attitűdvizsgálatról számol be, melyet a zalai Kerkakutas községben végzett. Az ÚMNYA. (Új magyar nyelvjárási atlasz) szociolingvisztikai kérdéssorának felvétele után kimutatható, hogy a 155 fős

aprófaluban a nyelvjárásnak rejtett presztízse van. Főként a fiatalok bíznak a nyelvjárás megmaradásában, ami a nyelvváltozat megőrzése szempontjából kiemelt jelentőségű. TOLCSVAI NAGY GÁBOR a magyar nyelvről szóló nyelvészeti sztereotípiák részletes bemutatására vállalkozik. A huszadik századi magyar nyelvtudomány nyelvértelmezését az újgrammatikus iskola felfogásának ismertetésével kezdi, majd a hazai strukturalizmus irányzatairól és a generatív grammatika nyelvfelfogásáról is szót ejt. Végül a használati alapú funkcionális–kognitív irányzatról szól. A nyelvértelmezés fő tényezői között az egyes irányzatokban igen nagy eltérések mutatkozhatnak. Ezek közül a legfontosabbakat emeli ki a szerző: 1. Miként tekintenek a nyelvre: a nyelv eszköz vagy szubsztancia? 2. Hogyan kezelik a történetiség kérdését? (3) A történeti eredet kérdésköre; 4. A hatalom, az ideologikus nyelvhasználat kérdésköre: „kik határozzák meg azt, hogy ki, miről és hogyan szólalhat meg egy bizonyos témában?” (81) A szerző úgy véli, hogy „az ideológiák fontos összetevői az egyéni és csoportazonosságnak” (82), azonban a kérdés mindig az, hogy ezek mennyire befolyásolják a mai magyar nyelvet, annak rendszerében és gyakorlatában. HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET a nyelvi hagyományok, ismeretek, sztereotípiák, mítoszok, babonák terminológiai útvesztőjének tisztázását végzi el. A Szegedi Egyetem két kutatója nyelvünk múltjában barangolva tesz izgalmas felfedezéseket: NÉMETH MIKLÓS első nyelvtanainkban keresett az élőnyelvre vonatkozó feljegyzéseket, megjegyzéseket. Szenczi Molnár Albert és Geleji Katona István nyelvtanait összevetve világossá válik, hogy míg Szenczi Molnárnál csak néhány visszafogott megjegyzést talált, addig Geleji Katona „Magyar grammatikáská”-ja bővelkedik a nyelvhelyességi ítéletekben, de szintén ő az, aki figyelmeztet arra is, hogy az úzust, a nyelvszokást is illik figyelembe vennie a tanulónak. SINKOVICS BALÁZS Szarvas Gábor tevékenységéhez köti a „mai értelemben vett nyelvművelés” kezdetét, ezért előadása Szarvas Gábor nyelvművelő elveinek felidézésével indul, majd Simonyi Zsigmond nyelvhelyességi vélekedéseivel folytatódva végigtekint a 20. század nyelvművelés-történetén. MENYHÁRT KRISZTINA pszicholingvisztikai tanulmánya a fél évszázaddal korábbi és mai beszéd temporális viszonyait vizsgálja falu és város viszonylatában. MÁTYUS KINGA szegedi és Mindszenti öt-tízévesek körében tanulmányozta a gyermeknyelvi variabilitás egy jelenségét: a (bVn) változót nemek, lakóhely és beszédstílus szerinti eltéréseit.

A „Magyarországi nemzeti és nyelvi kisebbségek” című rész BARTHA CSILLA összefoglaló, áttekintő tanulmányával indul, mely a többnyelvű Európa felé vezető lehetőségeket és realitásokat tárja az olvasó elé. A 2+1 nyelv-program kíváncsi kihívást, s egyben a kisebbségek számára új lehetőségeket jelenthetnek az Európai Unióban. „A nyelvi másság dimenziói: A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei” című NKFP projektum vezetőjeként BARTHA CSILLA világossá teszi, hogy a kisebbségi nyelvek kölcsönös tanulása az egyetlen járható út a Kárpát-medencében élők számára: A funkcionális többnyelvűsége célként, értéknek kell tekinteni, amely „egyéni, közösségi és társadalmi érdek” (149) A szekció további előadásai a fenti kutatási projektumba illeszkednek: ERB MÁRIA a tarjáni német közösség etnikai sztereotípiáit, NÉMETH ATTILA a városi német közösség kódváltásra vonatkozó attitűdjeit, TUSKA TÜNDE a tótkomlói szlovákok körében élő sztereotípiákat mutatja be. TÓTH SÁNDOR JÁNOS és HORNOKNÉ UHRIN ERZSÉBET kisebbségi önkormányzatok, regionális kutatási központok, civil szervezetek, illetve a budapesti Szlovák Intézet szlovák nyelvi kurzusain végzett felmérést a (szlovák) nyelvtanulás motivációit illetően. HATTYÁR HELGA írása a siketek nyelv-

elsajátításra vonatkozó sztereotípiákat, előítéleteket és attitűdöket vizsgálta, SURI ANDREA pedig hat felnőtt hallássérülttel készített interjút a felsőfokú tanulmányaik végzése közben szerzett tapasztalataikról. A tengeren túli nyelvpolitika izgalmas aspektusát ismerteti KASSAI ILONA írása: a francia nyelv Kanadában lezajló erőteljes függetlenségi harcát követhetjük nyomon, annak három nagy korszakán keresztül.

A konferencia helyszínének otthont adó Felvidék nyelvi sztereotípiáival, nyelvhasználatával foglalkozik a „Felvidéki oktatás, egyház, nyelvhasználat” című tematikus egység. SZABÓMIHÁLY GIZELLA szlovák fórumozók a szlovákiai magyarok nyelvhasználatával és nyelvi jogaival kapcsolatos véleményét csoportosítja, ismerteti. Az anyaggyűjtésre a nyomtatott formában is legolvasottabb országos napilap, a *Sme* 2007 és 2008 első felében megjelent elektronikus változatát böngészve került sor. A hozzászólások nagy része sztereotíp, nyelve vegyes, nem ritka a kódváltás. A véleményírók a kisebbségi kétnyelvűségi helyzetet összemossák az idegennyelv-tanulással, a szlovákiai kétnyelvű magyaroktól azonos szintű nyelvtudást követelnek. „A vélemények és érvek forrása elsősorban az oktatás és a tömegkommunikáció, valamint a politika, a hozzászólóknak a szlovák–magyar viszonyral kapcsolatos álláspontja összecseng (...) azzal a megállapítással, hogy Szlovákiában az etnikai konfliktusok kulturális és nyelvi konfliktus formáját öltik” (227). Három felvidéki attitűdvizsgálat is helyet kap a tanulmányok között: SÁNDOR ANNA, PRESINSZKY KÁROLY és BAUKO JÁNOS nyitrai magyar egyetemisták körében végzett kérdőíves felméréseinek tanulságairól olvashatunk. A nyelvjárást lenéző negatív attitűdök mögött számos eloszlásra váró tévhit húzódik meg. SÁNDOR ANNA 64 nyitrai magyar szakos egyetemista körében végzett nyelvjárási attitűdvizsgálatot 2008 tavaszán. A felmérésből kiderül, hogy szinte minden hallgató beszél valamilyen nyelvjárást, de a falusi hallgatók egy részének elsődleges nyelvi szocializációja már nem nyelvjárásban, hanem köznyelven történt. Ez utóbbi elsajátítása leginkább a palóc nyelvjárást beszélő hallgatóknak okoz nehézséget. A nyelvjárással kapcsolatos vélekedések kialakításában a legnagyobb szerepe a kortársaknak, a magyarországi beszélőknek, valamint a standard formákat előnyben részesítő pedagógusoknak volt. A felmérés reményteljes eredménye, hogy a hallgatók többsége szépen tartja anyanyelvjárását, s szükségesnek véli azok fennmaradását. PRESINSZKY KÁROLY vizsgálatát az első éves egyetemistákra összpontosította: 16 kérdéses kérdőívvel arra kereste a választ, hogy a középiskolai nyelvtanítás miként befolyásolja a hallgatók nyelvi attitűdjét. Igazolódott az a feltevés, hogy a hallgatók többségének sztereotip elképzelései vannak a helyesség (ezt a standard formákkal azonosítják) és helytelenség (a hallgatók fele az idegen szavakat sorolja ide) fogalmáról. A szépet a gazdag szóincessel, a csúnyát a trágár, vulgáris kifejezésekkel azonosítják. Nem megnyugtató a felmérésnek az az eredménye sem, hogy a hallgatók többségének pesszimista jövőképe van a szlovákiai magyar nyelvváltozatokról. BAUKO JÁNOS magyar szakos hallgatók körében végzett felmérése a hallgatók saját nevükhöz való viszonyát 157 adatközlő bevonásával vizsgálta; rákérdezett a család-, kereszt-, bece- és ragadványnevekre is. A következő nemzedék identitásképzésében nagy szerepe lehet annak, hogy a felmérésben résztvevő mai egyetemisták 43%-a, majdani szülőként magyar formában anyakönyveztetné születendő gyermeke nevét, ezzel is utalva a névviselő nemzetiségére. A felmérés egy másik fontos tanulsága, hogy a személynevekhez fűződő attitűdökben is jól érzékelhető a kétnyelvű környezet hatása. MISAD KATALIN és SIMON SZABOLCS írása azokból a nyelvi babonákból és nyelvi ideológiákból mutat be egy csokorra valót,

amelyek a Nagyszombati Egyetemen elkezdett tankönyvíró projekt keretében elkészült gimnáziumi tananyagban, tansegédeszközben lelhetők fel. A tankönyvelemzők abban reménykedve láttak munkához, hogy az elmúlt évek szociolingvisztikai kutatásainak eredményei, szemlélete megjelenik az újonnan elkészült tankönyvben is. Csalódníuk kellett: a kisebbségi kétnyelvűségi helyzetből fakadó nyelvi sajátosságok figyelembevételének teljes hiányával találkoztak. MENYHÁRT JÓZSEF tanulmányában a szlovákiai egyházpolitikát és egyházi nyelvhasználatot mutatja be. A magyar kisebbség szemszögéből mutat rá az anyanyelvi vallásgyakorláshoz való jog kényes kérdéseire, megoldásra váró problémáira. Az anyanyelvi vallásgyakorlás, az egyházi nyelv anyanyelvi használata lehetőség a nyelvi kisebbségben élőknek arra, hogy anyanyelvüket annak emelkedett funkciójában is gyakorolják. MENYHÁRT katolikus papokkal készített szociolingvisztikai interjúit vetette össze RONTÓ ORSOLYA református lelképásztorokkal végzett hasonló beszélgetéseivel. A hitélet nyelve nem tekinthető (egyházi) magánügynek, mert az anyanyelvi vallásgyakorlás (is) alapvető emberi jog.

VÖRÖS FERENC Alsószeli anyakönyvi bejegyzéseit tanulmányozva folytatott kutatást arra vonatkozóan, hogy 1919 és 1922 között hogyan, milyen fázisokban váltott át a magyar nyelvű anyakönyvezés szlovákra, illetve a rendelkezésünkre álló adatokból milyen következtetéseket lehet levonni az anyakönyvvezető nemzetiségére, anyanyelvére vonatkozóan. Izgalmas felfedezéseket lehet tenni a bejegyzési diskurzus és az adminisztráció nyelvének különbségével kapcsolatban is az árulkodó javítások, törlések, átírások alapos elemzésével. LOVISEK JÚLIA 16 kérdésből álló kérdőívet töltetett ki 150 Pozsonyban élő magyar nemzetiségű adatközlővel. A kérdőívvel azt vizsgálta, hogy mennyire él még a történelmi magyar utcanévek ismerete a pozsonyi magyarság körében.

Három finnugor közösség kutatójának műhelyébe nyerhetünk bepillantást a „Finnugor közösségek” című részben. SALÁNKI ZSUZSA az udmurt nyelv anyanyelvi beszélőinek néhány, nyelvvel kapcsolatos véleményét osztja meg velünk. Kérdőíves felméréssel és résztvevő megfigyeléssel 192 fő nyelvhasználatát vizsgálta, öt településtípus, három korosztályát. Összességében megállapítható, hogy annak ellenére, hogy nincsenek udmurt oktatási nyelvű iskolák, valamennyi korosztály nagy többsége használja az udmurt nyelvet, de tény, hogy a 30 év alattiak körében az udmurt nyelv használata jelentősen visszaszorul. POMOZI PÉTER a võrui nyelv (dél-észti nyelvváltozat) presztízisének, értelmiségi körök által (re)vitalizált és támogatott irodalmi nyelv történetét, mai helyzetét mutatja be. JANURIK BOGLÁRKA erza–oros kétnyelvűek beszédében megjelenő nyelvtani kódváltástípusok bemutatása után a háttérben meghúzódó motivációs rendszer feltárására is vállalkozik: az erza nyelvű iskolai oktatás hiánya nagymértékben oka az elsősorban formális beszédhelyzetekben megjelenő kódváltásoknak.

A „Romániai közösségek – ideológiák, adatok” című fejezet szintén három tanulmányt tartalmaz: PETTERI LAIHONEN a Bánság nyelvi ideológiáinak feltérképezésére, LUKÁCS CSILLA székelyföldi középiskolások nyelvi/nyelvjárási tudatosságának felmérésére, BODÓ CSANÁD pedig a moldvai csángók nyelvi szocializációs stratégiáinak ismertetésére vállalkozik. PETTERI LAIHONEN bánsági magyarokkal és németekkel készült szociolingvisztikai interjúkat analizál a társalgáselemzés módszerével, s rámutat arra a kutatói nehézségre, hogy már az interjúhelyzet is erősen ideologikus, mert az interjúkészítő és az interjúalany közösen hozzák létre a nyelvről szóló diskurzust a „kérdés–válasz–válasz értékelése” típusú helyzetekben. A kutatási anyag nyelvideoló-

giáiról elmondja, hogy míg a magyar nyelvhez pozitív az adatközlők viszonyulása, tehát emocionális értelemben előkelő helyen áll, addig instrumentális hasznát már ritkán tulajdonítanak neki, szemben a német nyelv magas presztízsével, mely „nemzetközi” jellegének is betudható. A kutatás pozitív eredménye: az adatközlői vélekedések szerint a többnyelvűség természetes és kívánatos állapot. BODÓ CSANÁD a moldvai kétnyelvű beszélőközösség implicit nyelvi ideológiáival magyarázza azt a jelenséget, amelyet a szociolingvisztika késleltetett másod (magyar) nyelvi szocializációnak nevez, s amely e beszélőközösséget olyannyira jellemzi. Ezek az implicit nyelvideológiák ugyanis a felnőtt beszélőközösség (egyik) nyelvi kódjaként azonosítják a magyar nyelvet. A magyar nyelvhez fűződő (implicit) értékek Moldvában: hagyományos, lokális, spontán, mintaadó beszélői a szülők, a paraszti munkához, s a helyi (falu)közösséghez kötődik; szemben a román nyelvvel, amely a „mobilitást” teszi lehetővé, azaz: a tágabb környezet, az iskola, a tanulás „modern” nyelve.

A „Kétnyelvűség, kódváltás, diglossia” című rész hat tanulmánya közül NAVRACSICS JUDIT a nyelv és identitás bonyolult összefüggésrendszerének vázlatát adja. Több nézőpontú írása konvergens (kozopolita érzésbe hajló) és divergens (a különbségek hangsúlyozása) identitásképzési lehetőségeket is bemutat, a kétkultúrájúság és kétnyelvűség lehetséges változatairól, és a politikának az identitás megtartásában vagy elvesztésében játszott szerepéről is szól, a nyelv- és kisebbségpolitika felelősségét hangsúlyozva. Szintén az identitásképzéssel foglalkozik KOVÁCS MAGDOLNA, aki finnországi magyarok körében végzett internetes kérdőíves felmérést. Két vajdasági vizsgálat eredményeit bemutató tanulmány is helyet kap ebben a fejezetben: VUKOV RAFFAI ÉVA 50 tanítóval végzett szabadkai kérdőíves felmérése a kettősnyelvűség kétnyelvű környezetbeli megítéléséről, és KALOCSAI KAROLINA zentai kérdőíves vizsgálata. PINTÉR TIBOR tanulmánya a cigányok kétnyelvűségével foglalkozik. Az általa vizsgált dunaszerdahelyi és malomhelyi cigány közösségekben eltérő a romani használati színtere, presztízse, illetve a magyar és a szlovák nyelv használata is. A szerző úgy gondolja, hogy a társadalmi és nyelvi asszimiláció útjára lépett cigány közösségek esetében már nem beszélhetünk diglossziás kétnyelvűségről, hanem sokkal célravezetőbb funkcionális kétnyelvűségnek tekinteni a jelenséget. Természetesen ez nem zárja ki a társadalmilag zárt közösségekben élő egyes cigány csoportok diglossziáját, de a jelenlegi tendencia inkább a funkcionális kétnyelvűség felé mutat. Így például a dunaszerdahelyi cigányok nem alkotnak zárt közösséget, s mind a magyar, mind a szlovák nyelvet magas presztízsunek ítélik. A romani használata visszaszorulóban van, azonban fontos identitásjelölőnek tartják. A gyermekek már az elsődleges szocializáció során találkoznak a magyar és/vagy a szlovák nyelvvel, s az E(melkedett) és K(özönséges) kódok szigorú funkcióelkülönülése ebben a közösségben sincs már meg. MÁRKU ANITA a kárpátaljai magyar közösség kódváltásokhoz kapcsolódó nyelvi attitűdjeit és az attitűdök mögött meghúzódó nyelvi mítoszokat kutatja, ismerteti és csoportosítja. Kérdőíves felmérését 116 adatközlő (egyetemista és főiskolás hallgató) bevonásával végezte. A kódváltástípusokat is csoportosította: szituatív, kontextuális és metaforikus típusra, valamint kiemelte a kódváltás mint nyelvi játék jellegét. Ez utóbbi előfordulása jelentheti/erősítheti a kódváltások pozitív(abb) értékelését.

A tanulmánykötet következő fejezete, a „Kárpátaljai nyelvi attitűdök és oktatás” további írásokat tartalmaz a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és a Hodinka Antal Intézet oktatói, hallgatói, kutatói műhelyéből. CSERNICKÓ ISTVÁN

a 2003 és 2008 között készített kárpátaljai magyar hanganyagtár, gazdag, 600 mélyinterjú-t tartalmazó kincsesbányájából válogat a kárpátaljai magyar nyelvváltozatokhoz való viszonyulást a beszélők szempontjából bemutató írásához. A mi–ők ellentét, a(z) (anya) nyelv mint identitáshordozó számos diskurzus alapmotívumát képezi. A mi–ti ellentéte, az anyanyelvváltozat stigmatizáltsága, illetve a stigma elfedésére irányuló szándék, törekvés is megjelenik a korpuszban (pl. magyarországiakkal beszélve az adatközlő igyekszik kerülni a kárpátaljai regionális sajátosságokat a beszédében). Mások a kárpátaljai identitás részeként, büszkén vállalják a „mi” és a „ti” nyelvhasználati különbségeit. Az anyanyelvvel a nemzeti azonosság, a regionális nyelvváltozattal a kárpátaljai identitás, a helyi nyelvváltozattal pedig a települési, lokális identitástudat kifejezésének lehetőségét azonosítják a beszélők. Ezért „ha valaki a magyar nyelv jövőjéért akar tenni valamit Kárpátalján, akkor annak elsősorban a helyi változatokért kell tennie” (412). KARMACSI ZOLTÁN a magyar nyelvhez fűződő nyelvi attitűdöt 1989–2008 között erősítő és gyengítő (nyelven kívüli) tényezők leltárát készíti el, melyek közül a magyar nyelvre nézve a legnagyobb csapást az emelt szintű ukrán nyelv és irodalom érettségi s egyben felvételi vizsga 2008-as bevezetése, és az átirányítási oktatási programra nagymértékben hasonlító ukrán oktatáspolitikai intézkedések bevezetése (köztük a legsúlyosabb a 461. számú miniszeri rendelet) jelentheti. LAKATOS KATALIN 150 kárpátaljai pedagógus nyelvjárással kapcsolatos attitűdjét, FERENC VIKTÓRIA az Ungvári Nemzeti Egyetemen, ukrán nyelvű oktatási környezetben tanuló magyar diákoknak a magyar és ukrán nyelvhez és kultúrához való viszonyát vizsgálta. MOLNÁR ANITA a tannyelv és a nemzeti identitás összefüggéseit kutatva megállapította, hogy a magyar, az ukrán és az orosz nyelv presztízsét, megítélését egyértelműen befolyásolja az oktatás nyelve. BÁTNYI SZILVIA tanulmánya a kárpátaljai idegennyelv-oktatáshoz (elsősorban az angoléhoz) kapcsolódó sztereotípiák bemutatásán és (szülői) attitűdökön keresztül igyekszik megvilágítani az alulmotiváltság okait és negatív következményeit.

A konferenciakötet utolsó két fejezete egy-egy kutatóműhely életébe enged bepillantást: a határon túli magyar kutatóintézetek közül a legifjabb, a 2007. november 23-án megalakult Imre Samu Nyelvi Intézet műhelyét KOLLÁTH ANNA és SZOTÁK SZILVIA mutatja be, a Szegedi Tudományegyetemen zajló LINEE projekt munkálatait FENYVESI ANNA ismerteti. Mindkét műhely életét, kutatási területeit további írások tárják elénk.

Az Imre Samu Nyelvi Intézet és a három kistérség (Őrvidék, Drávaszög és Muravidék) nyelvhasználatával foglalkozó írások két nagy tematikus csoportra oszthatók: az első, a már fentebb ismertetett tanulmányok, melyek a ht-adatbázisba bekerült helyi kontaktusváltozók használati gyakoriságát, szociális érvényét kérdőív segítségével, három korosztály bevonásával vizsgálja KOLLÁTH ANNA és SZOTÁK SZILVIA. ZSÓTER IRIS kutatásai Őrsziget mai, eltűnőfélben lévő magyar nyelvváltozatát kívánják feltérképezni. A második tematikus csoport a burgenlandi és muravidéki kétnyelvű oktatási rendszer sajátosságait mutatja be, PATHY LÍVIA, a Felsőöri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium tanára és HORVÁTH EVELIN ANNA, az iskola volt diákjának írásán keresztül. PATHY LÍVIA megerősíti azt a kutatói tapasztalatot, hogy Magyarország Európai Unióhoz történt 2004-es csatlakozása után a Nyugat-Európában élő magyar származású családok gyermekeinek felélénkült a magyar nyelv iránti érdeklődése, főként gazdasági (majdani munkavállalói érdekeket szem előtt tartó) okokból. A Felsőöri Kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumban a magyaroktatás fő nehézségei az eltérő nyelvi kompetenciaszinten álló tanulók eltérő

tanítási stratégiákat megkívánó oktatásából fakadnak (pl. magyarországi tanulók, migráns családok gyermekei stb.). GASPARIUS JUDIT Lendván, Lentiben és Budapesten anyanyelvi kompetenciavizsgálatot és szövegértési méréseket végzett egynyelvű és kétnyelvű környezetben. A felmérés a muravidéki kétnyelvű oktatási rendszerben tanuló diákok kompetenciáinak összehasonlító vizsgálatát célozta.

A zárófejezetben a 9 egyetem bevonásával végzett LINEE (Languages In a Network of European Excellence) azaz „Nyelvek az Európai Kiválóság Hálózata” című európai uniós projekttel ismerkedhetünk meg, amely az európai soknyelvűség kutatására irányul. A konferencián, FENYVESI ANNA műhelyismertetőjét követően, a szegedi kutatók a projekt első fázisában elért eredményeiket mutatják be a LINEE három alprojektjéből: DONALD W. PECKHAM az „Angol és a soknyelvűség, vagy 'csak az angol' egy soknyelvű Európában?” alprojekt, BALOGH ERZSÉBET és T. BALLA ÁGNES pedig a „Nyelvi sokféleség multinacionális nagyvállalatokban és helyi képviselőikben” című alprojekt eredményeiről számol be. A harmadik alprojektnek, a „Soknyelvűség és oktatás” tematikus területnek regionális szintű kutatási szakaszáról, 5 beszámoló szól. Mindegyik beszámoló, az „Esettanulmányok a soknyelvű oktatásról regionális kontextusban” című alprojekthez kapcsolódik, ugyanarra a korpuszra épül: a kisebbségi magyar oktatással kapcsolatban készült 92 félig strukturált szociolingvisztikai interjúra. Ezek közül Felvidéken 27, Vajdaságban 23, Székelyföldön 21 és Észak-Erdélyben is 21 interjút vettek fel, általános és középiskolákban, tömb- és szórványtelepüléseken, kis- és nagyvárosokban iskolaigazgatókkal és tanárokkal beszélgettek (494). RABEC ISTVÁN a fent bemutatott interjúk elemzésének segítségével a kisebbségi kétnyelvűségi helyzetből fakadó nyelvi problémákat a nyelvmenedzselés-elmélet alapján elemzi, három fő problémakört mutatva be a szlovákiai anyagon: (1) centralizált oktatáspolitikát, (2) megfelelő tankönyvek hiánya, (3) a kisebbségi szemlélet teljes hiánya. ÓDRY ÁGNES és KISS ZSUZSANNA ÁGNES ugyanezekből az interjúkból válogatott. Előbbi a kisebbségi magyar pedagógusoknak az anyanyelvvel kapcsolatos, utóbbi a többségi nyelvvel kapcsolatos nyelvi ideológiáiból készített összeállítást. DÉGI ZSUZSANNA pedig az idegennyelv-oktatáshoz fűződő attitűdjeiket elemezte, hasonlóan BÁTNYI SZILVIA Kárpátalján készített felméréséhez. SZABÓ-GILINGER ESZTER is attitűdvizsgálatot végzett: ugyanezen tanárok osztálytermen belüli nyelvhasználatának motivációit járta körül.

A nyelvi attitűdök három összetevője a megismerő (kognitív), az értékelő (evaluatív) és az akarati, cselekvő összetevő. Az ismertetett tanulmányok közül számos foglalkozott azzal, hogy milyen nehézségekkel kell számolni akkor, ha a megismerő összetevő téves ismereteket, túlátlánosításokat tartalmaz. Ekkor az értékelő (központi) összetevő, amelyhez az érzelmek, hiedelmek kapcsolódnak sztereotíppé, előítéletessé válhat, s mivel az első két összetevő határozza meg a harmadikat, a sztereotipizálásból fakadó nézetek befolyásoló tényezőként a cselekvés oldalán is megjelennek (KISS 1995: 134–5). A nyelvcsere állapotába érkezett közösségek létének megmaradását jelentheti, ha a felmérések tanulságait a tágabb közösség megismeri, s kamatoztatni tudja. Fontos, hogy a beszélők anyanyelvüket/anyanyelvváltozatukat megőrzendő értéknek tekintsék, s ne a szégyenlő, önfeladó attitűd érvényesüljön, amely csak az államnyelvet és csak a standard nyelvváltozatot tekinti presztízs értékűnek, ezáltal óhatatlanul halálra ítélve a többi nyelvet/nyelvváltozatot. A 15. Élőnyelvi konferencia, s vele ennek a tanulmánykötetnek a legnagyobb erénye, hogy ezeket a jelenségeket feltárva, bemutatva, vizsgálva értékes javaslatokat is

megfogalmazott a beszélőközösségek számára a fennmaradásukat negatívan befolyásoló sztereotípiák, téves nézetek felszámolása érdekében.

SZABÓ T. ANNAMÁRIA

Kolláth Anna szerk., A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada

Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kara ZORA Nemzetközi Kiadója,
Bielsko-Biala–Budapest–Kansas–Maribor–Praha, 2009. 375 lap

A Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kara Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke e vaskos kötettel köszöntötte 2009-ben annak jubileumát, hogy a Muravidéken 1959-ben a nemzetiségi, azaz kisebbségi egynyelvű osztályokat felváltotta az eladdig utópisztikusnak tűnő két(tan)nyelvű modell. A modell megvalósításáról szóló diskurzus megindításában úttörő szerepe játszott a tanszék: az 1996-ban Az anyanyelv a kétnyelvűségben címmel szervezett tudományos konferencia megtörte a hallgatást, megszüntette a tabuizációt. „A Tanszék azóta is igyekszik részt venni a kétnyelvű oktatás mindennapjaiban, és felelősséget vállalni az iskolai kétnyelvűség alakulásáért. Elsősorban azzal, hogy – lehetőségeit, szakmai és emberi kompetenciáit, kapcsolatait kihasználva – magyar szakos tanárokat képez, részt vesz a nem magyar szakos leendő pedagógusok, valamint a nem tanár szakosok anyanyelvi és anyanyelvű szaknyelvi kompetenciájának fejlesztésében” – írja a kötet előszavában KOLLÁTH ANNA szerkesztő (9). A könyv elsősorban nem a kétnyelvű oktatás módszertanáról szól, hanem az anyanyelv, a kisebbségi nyelvek és nyelvváltozatok helyzetéről s állapotáról az oktatási folyamatban. Szerzői ennek megfelelően nyelvészek, irodalomárok, történészek, könyvtárosok, egyetemi oktatók és doktoranduszok, akik tanulmányaikban friss kutatási eredményeiket, tapasztalataikat írják le az újabb lehetőségeket keresve. A kötet megfelelően hangsúlyozza a kisebbségi nyelvváltozatok létjogosultságát és az oktatásban betöltött szerepét, de azt is, hogy a kisebbségben élő magyar közösségek megmaradásának esélye egy olyan nyelvi alapon rejlik, amelyben a megőrzött anyanyelvre ráépül az államnyelv és egy világnyelv megfelelő szintű ismerete.

A tanulmánykötet első fejezetében a muravidéki kétnyelvű oktatás helyi kutatóinak, értőinek és alakítóinak írásait olvashatjuk, szám szerint tizenötöt, elsősorban a Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke jelenlegi és korábbi oktatóinak, valamint további muravidéki kutatóknak a tollából. Céljuk, hogy hiteles képet adjanak a szlovén oktatáspolitikára és a konkrét muravidéki gyakorlat valós helyzetéről, a megoldási lehetőségekről, illetve a muravidéki kétnyelvű oktatási modell tipológiájáról.

A fejezet kezdő tanulmányában BOKOR JÓZSEF, a Maribori Egyetem oktatója, korábbi lektora a szlovéniai nyelvpolitika és a muravidéki kétnyelvű oktatás kapcsolatának hajdani és aktuális állapotát írja le. „Szlovéniában közismerten jók a magyar nyelv használatának alkotmányos alapjai, törvényei, keretei, jogi garanciái” (19), 1991-ben elfogadott új alkotmányában is hivatalos nyelvi státuszt biztosított a két kis létszámú, de őshonos nemzetiség anyanyelvének: az olasznak és a magyarnak, sőt egyenrangúságukat anyagilag is támogatja. A muravidéki magyarság anyanyelvhasználatának mégsem kielégítő álla-